

Hur påverkas synsystemet vid förvärvade hjärnskador?

- och vad kan vi göra åt det?

Jan Johansson
leg optiker, med dr

Bakgrund

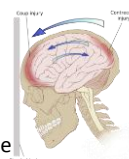
- Rehabiliteringsmedicinska universitetskliniken, Danderyds sjukhus, Huddingeenheten
- Karolinska Institutet, Institutionen för klinisk neurovetenskap, Sektionen för ögon och syn

KORT OM FÖRVÄVADE HJÄRNSKADOR

Traumatiska hjärnskador

- Yttre våld
  - Fall, trafik, misshandel
- Fokala och/eller diffusa axonala skador
- Incidens Europa 235/100 000
  - Ålder < 30 år överrepresenterade

Stroke

- Skador till följd av störning i hjärnans blodförsörjning
  - Infarkt (85 %) eller blödning (15 %)
- Incidens Sverige 281 / 100 000
  - Kvinnor 270 / Män 292
  - Ökning i åldersgruppen 35-40 år

Andra skadeorsaker

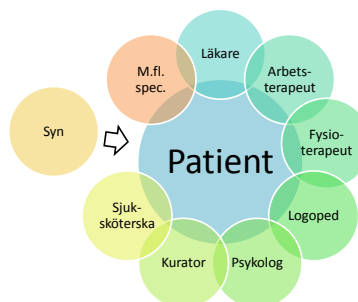
- Tumör
  - Skadeomfattning beror av lokalisation och utbredning
- Syrebrist
  - T.ex. hjärtstopp
  - Utbredda skador. Beror på tiden av syrebristen
- Inflammation och infektion
  - T.ex. TBE, meningit

Kvarstående funktionsnedsättningar

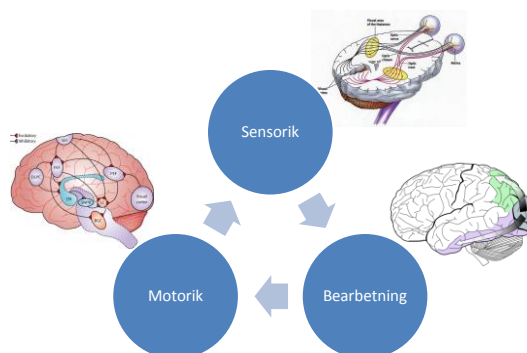
- Hjärntrötthet
- Motorisk funktion
- Huvudvärk
- Yrsel eller ostadighet
- Koncentrationssvårigheter
- Minnesproblem
- Lättretlighet
- Oro och ångest
- Överkänslighet ljus och ljud
- Synfunktionsnedsättning

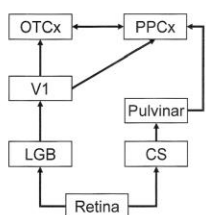
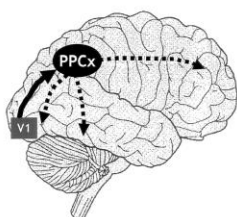
Multidisciplinär approach

PRINCIPIELL INDELNING AV SYNRELATERADE STÖRNINGAR

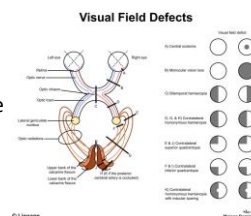

Global perception - att skapa sig en överblick

Sensoriskt

- Skador som drabbar de inåt ledande synbanorna
  - Synfältsdefekter
  - Nedsatt synskärpa
  - Nedsatt kontrastseende
  - Påverkat färgseende

Motoriskt

- Skador som drabbar utåt ledande motoriska banorna
- Ögonmuskelpareser
  - Skadan belägen i kärna eller nerv i den neuro-muskulära förbindelsen (hjärnstam-öga)
  - Oculomotorius-, trocklearis- eller abducensparet
- Skelning och dubbelseende

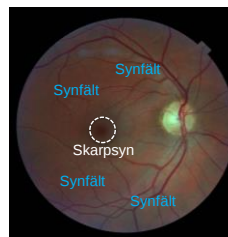
Motoriskt

- Blickrörelserubbningar
  - Kan drabba sackader, följerörelser, vergens-, vestibulära- och optokinetiska ögonrörelser
  - Supranukleär - Skadan belägen i blickriktningscenter eller i nätverk som föregår dessa
  - Internukleär – Skadan belägen mellan abducens- och okulomotoriuskärnorna
- Kan påverka blickens rörelseomfång eller rörelsemönster

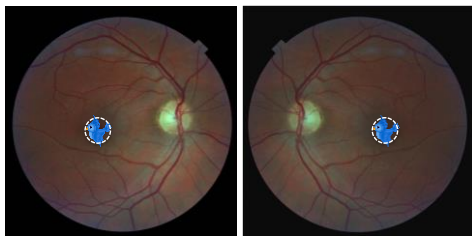
Samsynsrelaterat

- Problem som drabbar integrationen av sensorik-motorik
  - Drabbar funktioner som vergens och ackommodation
  - Diffusa symptom såsom tröghet och sämre uthållighet
- Ofta normal ögonstatus
- Svårare att fånga upp detta

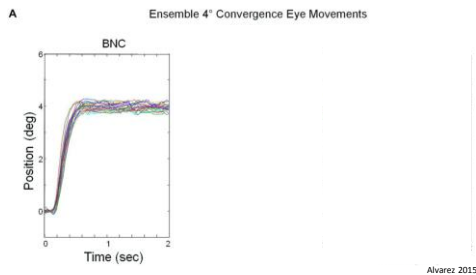
Hur vi tar in visuell information

Samordning av ögonen

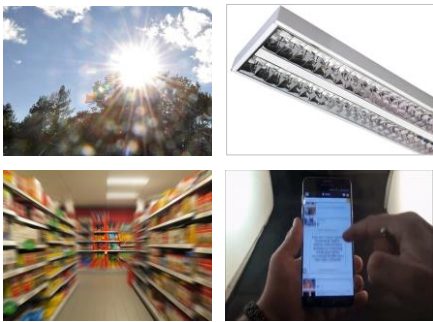
Exempel konvergensinsufficiens

Exempel på symptom när synfunktioner påverkas

Synfunktion	Symptom
Synskärpa	Manifest eller intermittent suddigt seende på avstånd
Synfält	Svårigheter med visuell överblick
Konvergens	Intermittent dubbelseende, huvud-värk, ansträngda ögon, fördröjning vid växling långt-nära
Fusionsvergens	Intermittent dubbelt eller otydligt seende, flytande text, oroligt seende, ansträngande med ögonkontakt, ansträngda ögon, huvudvärk

Hypersensitivitet

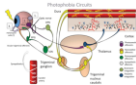
Hypersensitivitet

- Förekommer i flera diagnosgrupper
  - Vanligast vid trauma och infektion
- Ljus
  - Kan vara selektivt, dvs naturligt eller artificiellt ljus
  - Tröttande, Obehagskänsla, ibland smärta
- Visuell rörelse
  - Dynamiska och visuellt brokiga miljöer ger symptom av trötthet, ostadighet, osäkerhet

Teorier om hypersensitivitet

Ljus

- Relaterat till ögonhälsa
- Anomal ljus- och mörkeradaptation
- Anomal CFF (lysrör)
- Irritation eller skada på smärtkänsliga intrakraniella strukturer (n. trigeminus)

Visuell rörelse

- Förhöjt beroende av synen (rörelse i synfältet)
- Svårighet att undertrycka optic flow (som förekommer normalt i bakgrunden)
- Nedsatt binokulär funktion som påverkar fixationsstabilitet

KARTLÄGGNING AV SYNRELATERADE STÖRNINGAR

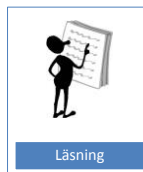
- Problem med synen?

- *Synen har jag nog inte något större problem med, men jag...*

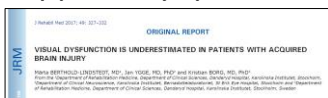
- ...orkar inte läsa någon längre stund / har slutat läsa
- ...undviker köpcentrum, att gå i affärer, folksamlingar, mm
- ...stöter oftare emot / hinner inte med /ser allt
- ...måste titta ner när jag åker buss, tåg eller bil
- ...känner mig ur fas med omvärlden och osäker i nya miljöer

Kartläggning av upplevda begränsningar i vardagen

M Jakobsson & L Hamelius 2010

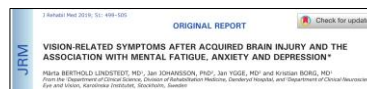

Upplevd synpåverkan

- Synanamnesen
- 170 patienter (genomsnittsalder 47 år)
- 54 % uppgav upplevd synpåverkan
- Topp tre symptom
  - Problem att läsa
  - Dimsyn
  - Ljuskänslig
- Inkonsekvent samband med remittering till synspecialist

Samband med mental trötthet

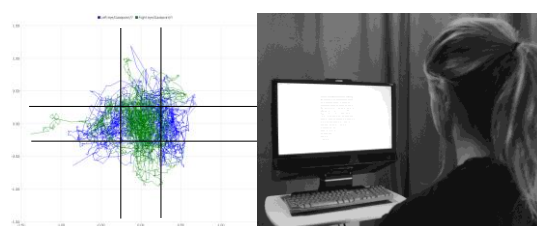
- Synanamnesen, Mental Fatigue Scale (MFS) och Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS)
- 123 patienter (47±13 år)
- Ett signifikant samband mellan ökat antal synrelaterade symptom och medelsvår till svår grad av mental trötthet

Kartläggning av synfunktioner

- Synundersökning utöver ordinarie bedömning
- 73 patienter (median 50 år, 20-64 år)
- Fynd
  - Nedsatt synskärpa 26,4%
  - Synfältsdefekter 20,8%
  - Manifest skelning 2,8%
  - Svag konvergens 25-48,6%
  - Fusionsvergens 83,3%

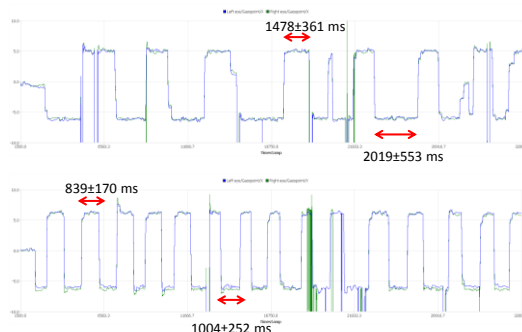
Ögonrörelser - fixation

Ögonrörelser - blickförflyttning

Volontär sackad

VAD KAN VI GÖRA?

Synanamnesen

- Ett verktyg för att fånga upp synrelaterade symptom
- Bygger på arbeten av Kerkhoff (1990) och Wilhelmsen (2003)
- Utarbetat av Berthold-Lindstedt tillsammans med Hamelius och Jakobsson
- Utförs som en intervju
- Tillämpat i två studier

Symptom-skattning vid närarbete

- Convergence Insufficiency Symptom Survey (CISS)
- 15 frågor synen vid läsning och arbete på nära håll
- Total score > 21 indikation på synproblem

Conceptual model of optometric vision care

Coffey, K. J., & Latham, D. P. (2010). Conceptual Model of Optometric Vision Care in Mild Traumatic Brain Injury.

36

Synen som kompensering

- Synen kan behöva nyttjas för att kompensera andra funktionsnedsättning

Glasögonbehandling

- Syfte
  - Tydlig bild på näthinnan utan ansträngning
  - Likvärdig bild i båda ögon
- Olika behov – olika glasögon
  - Även vana bärare av progressiva glasögon kan behöva byta eller komplettera
- Restriktiv med progressiva glasögon vid ostadighet

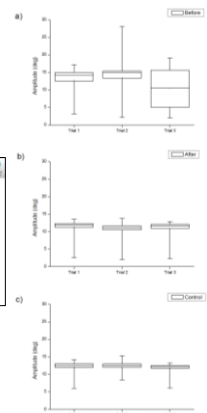
Synfälsdefekter

- Utveckla en kompensatorisk strategi – använda blicken systematiskt

- Parallellt finns ofta ögonmotoriska problem av direkt eller indirekt orsak

Synfälsdefekter

Motoriska problem

- Neuro-oftalmologisk utredning
- Påbörja process med uppföljning och behandling av skelning
  - Invänta spontan återhämtning eller stabilisering av paresen
  - Initialt täcks ena ögat för att häva dubbelseende
  - Sedan press-on-prisma
- Ögonrörlighetsträning om bedöms lämpligt

Akkommodation och konvergens

- Glasögon för närarbete

- Addition
- Avlastande prisma

- Synträning

Ljuskänslighet

- Balanserat användande av filterglas
  - Tid för användande och mörkhetsgrad
- Skärma av
  - Keps och hatt
  - Arbetsmiljö
- Filtertyp
  - Grå, blå (Zee 1), rosa (FL41)

Rörelsekänslighet

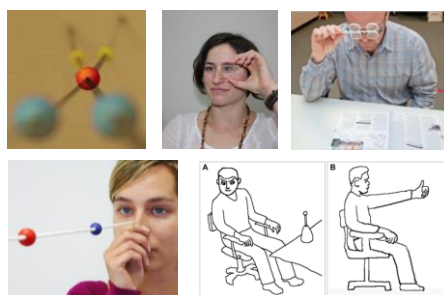
- Skärma av och/eller minska intensitet av omgivande konturer
  - Breda skalmar
  - Filterglas
  - Binasal ocklusion
  - Habituering

Principer för synträning

- "Perceptual and motor learning"
  - T.ex. synbetingelse där sudd eller dubbelseende induceras
  - Kräver en aktiv respons för att överkomma
- Ledtrådar för att sätta igång adekvat respons
  - Tanke, känsel, ledtråd inbyggt i övning, tex Brocks string
- Repetition i syfte att uppnå bästa nivå som går
- Ökande svårighetsgrad
  - Belastning, bakgrund, takt

Exempel på ögonmotorisk träning

PROMT

- Utvecklat på kliniken (Hamelius & Lindström)
- Syftar till att medvetandegöra svårigheter med ögonmotorik och därefter att stimulera till kontinuerlig träning

Viktiga faktorer vid synträning

- Anpassat efter patientens kapacitet – prioritera!
- Tydligt schema
- Tätt uppföljning
- Initialt mycket feed-back och uppmuntran!

Sammanfattningsvis

- Som kliniker kan dina observationer och åtgärder kan ha avgörande betydelse
  - Vid kommunikation sammanfatta gärna fynd och innebörd med vanligt språk
- När vi möter någon i vår närhet som drabbats
  - Var gärna lyhörd för symptom som kan tänkas vara relaterat till synfunktion

Ett urval av referenser

- Zihl J. Rehabilitation of visual disorders after brain injury. 2nd ed. Hove ; New York, NY: Psychology Press; 2011. xiv, 270 p. p.
- Scheiman M, Wick B. Clinical Management of Binocular Vision: Heterophoric, Accommodative, and Eye Movement Disorders, 4th ed. ed. PA, USA: Lippincott Williams & Wilkins; 2014.
- Suter PS, Harvey LH, editors. Vision Rehabilitation. Multidisciplinary Care of the Patient Following Brain Injury. Boca Raton, FL: CRC Press, Taylor & Francis Group; 2011.
- Cluffreda KJ, Ludlam DP. Conceptual Model of Optometric Vision Care in Mild Traumatic Brain Injury. 2010.
- Rowe FJ, Group VISw. Vision In Stroke cohort: Profile overview of visual impairment. Brain Behav. 2017;7(11):e00771.
- Ventura RE, Balcer LJ, Galetta SL. The neuro-ophthalmology of head trauma. Lancet Neurol. 2014;13(10):1006-16.
- Cluffreda KJ, Kapoor N, Rutner D, Suchoff IB, Han ME, Craig S. Occurrence of oculomotor dysfunctions in acquired brain injury: a retrospective analysis. Optometry. 2007;78(4):155-61.

TACK!

jan.johansson.1@ki.se